

СРПСКИ ПЈЕСНИЧКИ МАРТИРИОЛОШКИ ПАМЈАТНИК

(Ранко Поповић, „*Ми знамо судбу*”, *Антологија српског пјесништва о националном страдању у 20. вијеку*, Бања Лука: Друштво наставника српског језика и књижевности Републике Српске, 2018, 514 стр.)

Више пута је речено да је наше вријеме у којем живимо доба заборављања. Заборављамо дневно и сваког дана се брише трака нашег памћења. Свемоћни медији служе управо томе, да сваки дан пребрише онај претходни, да ништа не запамтимо, осим оног најбаналнијег, које се и не може памтити, да се ичега не сјећамо, и да сваког дана изнова неко моделује наш идентитет. Отуда је најуноснија и најпрофитабилнија индустрија данашњице, поред војне и фармацеутске, индустрија забаве и заборављања. Брига за памћење је брига за душу. Памћење и заборављање, и данас као и увијек кроз историју, имају значење живота и смрти. Отуда је и значај новопокренуте библиотеке *Памјатник* у оквиру издавачке дјелатности Друштва наставника српског језика и књижевности Републике Српске од пресудног значаја за данашње генерације наставника и предавача, као и шире интелектуалне заједнице у Срба.

Појмови *памјати*, *памћење* и *памети* у дубокој су етимолошкој и значењској вези. Паметан је онај који памти, и само се памћењем гради и чува идентитет. Најновија књига Ранка Поповића, *Антологија српског пјесништва о националном страдању у 20. вијеку*, то најбоље потврђује. Објављена у библиотеци *Памјатник*, у оквиру издавачке дјелатности Друштва, под насловом *Ми знамо судбу*, ова *Антологија* пјесништва о српском страдању у 20. вијеку управо има за циљ да пјеснички обједини и „запамти” најкрупније историјске жртвене догађаје у минулом столећу. Као прва у новопокренутој библиотеци, књига има и задатак да подстакне ауторе на слична остварења, како би се српска култура памћења подигла на виши ниво искуствовања. О вриједности књиге не свједоче само толики аутори сабрани у њој (преко стотину педесет пјесника и око

* vladanbart@gmail.com

три стотине пјесама), него и поука која се може ишчитати из ње, као и из Поповићеве студије која прати сабрану поезију.

Анџолоџија представља директан позив да се погледа шта је то национално страдање и шта чини његов суштински смисао. Том позиву, а сљедствено томе и овој *Анџолоџији*, могло би се приступити на два начина: један је да је сагледамо као тужбалицу или онај свети тренос (плач) над жртвама, невино пострадалим у различитим историјским периодима и околностима. У том контексту, тешко да ћемо открити дубљи смисао страдања и жртве, коју ова књига неизоставно свједочи. Несумњиво је да на овај начин поезија памти и тиме одужује свој дуг српској култури памћења. Међутим, меморијална ризница српског народа, иако богастија, на овај начин неће постати и преображена, ако јој се не удахне неки дубљи смисао. Зато предлажемо други, могући приступ читања ове *Анџолоџије* који не само да не препушта заборау жртвено страдање, него у њему види и из њега црпи једну дубљу, крсно-васкрсну поруку, која има за циљ да прослави жртву, а на основу ње и сам обновљени, преображени живот.

Жртвена поезија носи у себи једну сакралну вриједност која јој омогућава не само да памти прошлост, него и да освећује вријеме у које је читамо и тако нам отвара перспективу будућности. Таква је била античка трагедија или трагодија (*τραγῳδία*), ода у славу жртве, и то невине жртве која је очистила и утемељила хеленску заједницу. Литургија је продужење, наставак те жртвене пјесме на једном вишем нивоу, јер Бог постаје та невина и чиста жртва. Христос наставља оно што је започела античка трагедија, улазећи у трагички круг догађаја, и као Бог постаје трагички јунак – безгрешна жртва, излазећи из њега као узвишени носилац спасења који оправдава сваку људску жртву. Као Бог, одговорно улази у историју, не оставља наше жртве обесмишљеним него их, невино страдајући „о свјех и за всја”, искупљује и трајно посвећује. Тако жртва постаје централни догађај људске историје, а патња најсветији моменат у животу и времену. Њоме се одједном човјек искупљује и постаје „бог по благодати”. Прихватајући то начело бивамо спасени и откупљени за вјечност.

Христос укида све претходне жртве посреднице, античке и старозавјетне, које су биле објекат жртвовања, замјењујући их Собом, постајући тако личност – субјекат жртва. Хришћанство по први пут у историји говори из перспективе жртве, јер Христова жртва има перспективу субјекта, тј. личности. Како каже и сам Поповић у „Поговору” *Анџолоџије*, „све

што је у српском пјесништву остварено на тему највећег националног страдања у 20. вијеку, а надилази књижевни просјек, дато је умјетнички управо из перспективе жртве и тиме је непосредно хришћански озарено” (476). Такву озареност често је нашој умјетничкој поезији даривала народна пјесма и зато не може бити случајно да су највреднији лирски приноси овој теми изникли из плодног наслеђа усменог пјесништва (476). Примјера за то у овој *Анџолоџији* је много.

Да би се осмислио трагичко-жртвени пут историје и успоставио тај дубљи, васкрсни начин читања *Анџолоџије*, потребно је имати на уму Христову невину жртву побједницу свих историјских смутњи и сумњи. Ранко Поповић нам предлаже да погледамо, на примјер, Бојићеву пјесму *Плава њробница*, па да осјетимо исијавање енергије неког необичног виталистичког пркоса и неопозиве вјере у дубоку смисленост жртве. Она је спојила узвишеност химне, духовно достојанство опијела и потресност тужбалице (467).

Анџолоџија српске поезије о страдању насловљена је и отвара се Шантићевом пјесмом *Ми знамо судбу*, која је својим жртвеним смислом одавно и у свим генерацијама препозната као мартриолошка. Она је, међутим, важна и по томе што људско страдање самјерава Христовим и што у њој, сагласно хришћанском учењу, Голгота и гроб истовремено означавају и Васкрсење. Та Шантићева пјесма *Анџолоџији* даје једну страдално-васкрсну интонацију коју прате и друге пјесме, као и дубљу снагу обнављања и васпостављања што неминовно долази након смрти и суштински осмишљава сва страдања. И колико год да ова *Анџолоџија* пјева о српској историјској трагедији и страхотама 20. вијека, она је истовремено и најава и потврда васкрсења.

Поред ове крсно-васкрсне етике, значај *Анџолоџије* огледа се у још неколико чињеница: својим обимом и садржајем, изгледом и опремљеношћу она засигурно надилази све раније покушаје ове врсте засноване на фрагментарности; она не само да сабира и истиче мартриолошку линију у српском пјесничком стваралаштву 20. вијека, и не само да по поетичким критеријумима издваја оне пјесме које су квалитативно увјерљиве, већ поспјешује слична књижевна и умјетничка остварења да ову суштински важну тему почну третирати са свом озбиљношћу, па чак и помијерати у старије историјске периоде.

Књига је подијељена у шест поглавља и тематски је саображена најкрупнијим историјским догађајима прошлог вијека који су изазивали велике несреће и страдања, од почетка 20. стољећа и Балканских ратова, па све до НАТО агресије на Србију 1999. године. Постоје, наравно и нека

страдања која нису опјевана, мада увијек има могућности да буду, јер су такви повијесни догађаји трајни пјеснички изазов.

Књига почиње *Пролошким њјесмама* А. Шантића, Ј. Дучића и Р. П. Ного (13–19). Прво поглавље, под насловом *Уочи Балканских ратова и Балкански ратови* (19–47), обухвата поезију десет пјесника: Јована Дучића, Милана Ракића, Алексе Шантића, В. П. Диса, Драгољуба Ј. Филиповића, Симе Пандуровића, Тина Ујевића, Десанке Максимовић и Пера Слијепчевића.

Друго поглавље (47–125), под насловом *Први свјетски рат (1914–1918)* садржи поезију тридесет три аутора: И. Андрића, М. Црњанског, М. Настасијевића, Р. Младеновића, Р. Петровића, Д. Васиљева, И. Митровића, О. Давича, М. Королије, В. Ж. Massuke, Љ. Симовића, М. Бојића, С. Стефановића, С. Винавера, Р. Б. Требјешког, П. Пајића, Р. П. Нога, М. Ненадића, Р. Перића, Д. Максимовић и других.

Треће, најобимније, поглавље књиге (125–289), *Други свјетски рат (1941–1945)* обухвата поезију седамдесет два пјесника: Ј. Дучића, И. Митровића, Д. Максимовић, В. Јагличића, В. Назора, Б. Ћопића, И. Г. Ковачића, С. Куленовића, И. В. Лалића, С. Мандића, владике Николаја Велимировића, В. Николића, Ж. Грујића, З. Костића, Ћ. Сладоја, Д. Медковића, Б. Капетановића, М. Комненића, Д. Праће, М. Дединца, М. Војводића, В. Настића, Д. Лакићевића, З. Миовчића, М. Бећковића, Љ. Симовића, Д. Секулић, Б. Црнчевића, И. Сарајлића, И. Негришорца, С. Раичковића, Т. Манојловића, В. Марковића, Б. Баковића, М. Тешића, Д. Хамовића, М. Максимовића, Г. Витеза, Д. Брајковића, итд.

Четврто поглавље под насловом *Косово и Метохија од 1945. до данас* (289–339) пјева о страдању на овом простору и броји двадесет шест пјесника. То су: Д. Максимовић, Т. Младеновић, Д. Костић, Б. В. Радичевић, С. Раичковић, М. Бећковић, Љ. Симовић, В. Лукић, С. Ракитић, Г. Ћого, Н. Тадић, Р. Јововић, Р. П. Ного, Д. Јеврић, К. Илић, М. Одаловић, Б. Баковић, Љ. Ћидић, М. Комненић, Б. Живојиновић, З. Костић, Ћ. Сладоје, Р. Златановић, Р. Стојановић, Д. Смиљанић и В. Милошевић.

Пето поглавље (339–407) *Распад Југославије и ратови 1992–1995*, пјеснички свједочи о страдању у последњем рату и садржи тридесет осам ауторских имена: М. Данојлић, Р. П. Ного, М. Комненић, В. Настић, М. Ненадић, П. Поповић, З. Костић, М. Булатовић, Д. Јекнић, Л. Штековић, Е. Хамзић, Ћ. Сладоје, Ћ. Нешић, М. С. Воларевић, Р. Уљаревић, Ж. Грујић, Д. Гутаљ, Б. Брђанин, Д. Бројковић, В. Милошевић, Б. Баковић, Б. Капетановић, М. Кордић, А. Анушић, З. Крстановић, Н. Де-

ветак, Љ. Клобучар, А. Ј. Мариоков, Б. Кршић, В. Јагличић, Ж. Перовић, Н. Бабић, З. Красни, Д. Миличевић, С. Тонтић, Р. Симовић, Д. Дедовић и М. Гавриловић.

Двадесет седам пјесника нашло се у шестом поглављу књиге (407–451) под насловом *Нашо њакш у рашу ирошив Србије 1999*: С. Раичковић, С. Митровић, Ј. Вујиновић, Р. П. Ного, С. Ракитић, Р. Јововић, М. Ненадић, Ђ. Сладоје, Б. В. Радичевић, Т. Мијовић, Р. Перић, В. Јагличић, Д. Ј. Данилов, Љ. Ршумовић, Р. Попов, П. Поповић, М. Ц. Михаиловић, Б. Баковић, Д. Лакићевић, Б. Милановић, З. Костић, Р. Марковић, Д. Ерић, И. Негришорац, П. Пајић, С. Костић и Д. Колунџија.

Анџолоџију закључују четири епилошке пјесме (451–461): М. Бећковића, М. Данојлића, Љ. Симовића и Ђ. Сладоја. Према ријечима приређивача, било је могуће отворити и тематска поглавља која би се односила на поратни комунистички терор, те 1948. годину и сукоб до кога је довела резолуција Информбироа, али се за њих није нашло довољно релевантних поетских остварења и само су симболично назначена пјесмама М. Тешића и З. Костића на крају поглавља *Дрући свјетски рат*.

У данашње вријеме, почело се говорити с много разлога о српској мученичкој прошлости и мартириолошкој традицији. Важност ове *Анџолоџије* огледа се и у томе што ствара представу о јединственој цјелини једне националне пјесничке традиције која за главну тему има страдање. Према ријечима самог састављача, у књигу су ушле пјесме које креирају и обогаћују заједничку пјесничку традицију, али постоје и пјесме које та традиција богати на такав начин да оне постају њен природни и неразлучиви дио. Силом једне такве „инерције” низ пјесама је нашао своје мјесто међу корицама ове књиге.

Потребна нам је култура памћења светости. И сама ријеч „култ”, која је у темељу ријечи култура означава светост и жртву. Без светости и без жртве нема културе, а сасвим сигурно, нема хришћанске културе. Зато нам је потребно памћење, као услов нашег идентитета, памћење као владање над сопственим бићем, над којим би жељели да владају други. Потребна нам је етика и култура памћења жртве, у којој се скрушавамо и кајемо, да бисмо постали достојан и достојанствен народ који је позван да оствари лик Господњи у себи и на себи. Потреба за покајањем је свијест о гријеху. Тамо гдје постоји свијест о гријеху постоји и морал, тамо постоји и савјест и светост. Светост као култивизација и простора и времена и људи у њему.

Анџолоџија показује да су се српски жртвени завјет и наша историја одигравали на највишем плану, на трагичној и узвишеној граници небеског и земаљског, Божјег и људског. Наша мученичка историја, поетизована овом књигом, свједочи да се као народ никад нисмо борили за безначајне ствари и да никад нисмо могли бити искрено одушевљени ситуацијама и пролазностима. У овој *Анџолоџији* налазе се и такве пјесме које говоре о томе да кад општи и народни интерес ставимо испред личног и себичног, ми смо се привољели Царству небеском, царству вјечних вриједности, што савремену поезију итекако доводи у везу са косовском жртвом и потврђује узвишени континуитет српске књижевности, од средњег вијека до данас. Кад наш цјелокупни друштвени и државни, културни и политички живот прожме идеја о надмоћности небеског према земаљском, биће испуњен Христов, Савин, Лазарев, Његошев и Зимоњићев жртвени завјет. Када се наше покољење запоји идеализмом и самопрегором десиће се пуноћа времена.

Оно што држи један народ у животу није број ни материјална снага, већ дух и морална сила воље. Оно што чини једну историју достојном живљења није земаљска рачуница, већ привољеност царству идеалних вриједности. Примјер за то су мученици и страдалници чији спомен ова *Анџолоџија* врши. У данашње вријеме сумње и смутње потребне су нам двије снаге, једна унутрашња, за одбрану душе, и једна спољашња, за одбрану живота. Примјер за обје снаге имамо у мученицима опјеваним кроз 20. стољеће.

Има једна прича у Старом Завјету, кад су змије уједале Јудеје у пустињи, Бог је заповиједио Мојсију да направи змију од бакра. Па, ко год би само погледао у ту бакарну змију, излијечио би се од уједа отровних змија. Могли бисмо тако и ми данас рећи и указати на ову *Анџолоџију* посвећену милионима наше пострадале боголике браће. Ко год је од Срба затрован змијом себичности, самољубља, безвјерства или друге неке злобе, нека погледа у ову *Анџолоџију*, својеврсни пјеснички мученички мозаик, и биће страхом излијечен од свега негативног, ниског, нечовјечног и нехришћанског.

Ова *Анџолоџија* (која је састављена од пјесама насталих као последица свјетских катастрофа и балканских злочина минулог вијека) свједочи сву страхоту страдања али показује и достојанственост српског мучеништва, којим смо постали не понижен, него уважен народ, не промашена него остварена хришћанска заједница. Отуда ова књига има за циљ памћење а не злопамћење, мученикољубље а не осветољубље.

Данас смо свједоци да се напор пјесничког памћења пробио кроз дуге године обмана, лажи и репресије претходне државе у којима се живјело од тренутне садашњости уоквирене у комунистичко-титоистички рам, и да то пјесничко памћење данас представља не само свједочанство о страдању Срба него и једну вишу, сакралну визију српске историје 20. вијека. *Антологију* можемо читати као дијалог више жртвених гласова из различитих етапа минулог стољећа, у коме свака жртва, кроз пјесничко свједочанство, проговара обраћајући се другој, али и нама, потомцима те жртвене историје, повјеравајући нам природу страдања која је уједно истина свијета. Једним стихом Јована Христића, који гласи: *Истино светиа, бацам се у дубине да бих те дозвоао*, оглашава нам се и одговор на питање, чиме можемо дозвати свету истину свијета (у овом случају истину српског страдања)? Можемо, засигурно, зрелошћу пјесничког искуства које извире из дубина жртвених јама и гробница, пјесничким памћењем, које је најближе литургијској анамнези. Смисао и функција пјесничког памћења налази се међу пресудним одликама велике поезије. Та чињеница није гаранција „величине” саме поезије, али је њена мјера и услов. У којој мјери је естетички велика ова поезија, садржана у *Антологији*, просудиће читаоци и критичари. Међутим, оно што је урадио Ранко Поповић, градећи и састављајући овакву *Антологију*, заслужује сваку похвалу. Она је огледало тематске кохерентности и жива успомена на велику српску жртву 20. вијека, овјенчану најузвишењим казивањем – поезијом. Читање ове *Антологије* изазива један посебан осјећај састављен од памћења и перцепције, а временска дистанца се толико смањује да преношење у вријеме жртвених збивања омогућава читаоцу да та страдања у неку руку посматра из исте временске фазе у којој се она одигравају и да их види у сопственом времену.

Антологија *Ми знамо судбу*, или пјесничко памћење сабрано у њој, открива једно прерушено вријеме и трагедију прошлости која се протеже по цијелој вертикали временске перспективе 20. вијека. Њен лирски садржај отвара нам то вријеме, и дотиче страшним значењима. Међутим, велика вриједност ове *Антологије* и јесте у томе што у хаос и заборава историје уноси ред (κόσμος) и памћење. Сјећајући се жртве минулог вијека ова нас књига пјеснички, културно и духовно поново конституише и подиже из праха заборава у сферу свештене лирске анамнезе којом се овај свијет избавља од смрти.

Дуг према српском вјековном страдању и жртвама одужићемо уколико одважно дамо човјечне одговоре на изазове који су пред нама, у

хуманим подвизима и дјелањима; ако властитом жртвом подупремо нашу будућност и вјечношћу самјеримо вријеме. Приређивач *Анџологије*, академик Ранко Поповић, као и Друштво у цјелости, овом библиотеком и књигом, као и својом издавачком креацијом уопште, покушава показати пут којим треба да иде српска културна интелигенција и елита. Ту елиту у највећој мјери данас чине просвјетни радници и дјелатници у образовном систему Републике Српске као и на цјелини српског културног простора. Стога је ова књига понајвише упућена наставницима и професорима, али и свим нашим ђацима и студентима које припремамо да постану духовна национална елита.